

GYRAULIS LAEVIS OP TERSCHELLING

In Midden-Europa is Gyraulis laevis na de ijstijd duidelijk op de terugtocht (Lozek, 1964). In het Laatglaciaal (Weichselien) kwam zij daar veel voor met o.a. Pisidium lilljeborgi, Pisidium obtusale lapponicum, Gyraulis acronicus en Valvata piscinalis alpestris. Soorten, die ook gedeeltelijk in Nederland in die tijd voorkwamen (zie o.a. Groot, 1964). Deze soorten hebben nu een overwegend boreo-alpiene verspreiding, in Noord en West Europa en in de bergmeren van o.a. de Alpen. In mindere mate geldt dit ook voor G. laevis, die nu hoofdzakelijk voorkomt in IJsland, Engeland, Ierland, Nederland, Scandinavië en Noord-Duitsland; ook in Midden Europa, maar daar steeds minder (Jaeckel, 1962).

Jaeckel (1962) zegt over haar milieu: "..... lebt einerseits refugial in schwachen Salzgehalt z.b. in Strandgewässern, wie auch in salzhaltigen Tümpeln." Dit wordt bevestigd door opmerkingen van diverse auteurs. Stelfox (1911) zegt: "..... it is exceptionally local in all but the western and north-western counties; and even in these, it is confined to the maritime lakes." Boycott (1936): "..... mostly north-western and living characteristically in shallow low-lying "mountain" lakes, generally near the sea." Meier-Brook (1961): "Küstennahe gröszere Gewässer stellenweise häufig." (Insel Fehmarn). Ökland (1969): Only in the western (Atlantic) parts of Norway. Hübendick (1946) geeft geen algemene conclusies voor G. laevis wegens te weinig waarnemingen. Uit de verspreidingskaart kan men afleiden dat de soort in Zweden op 5 plaatsen langs de kust voorkwam en op 3 plaatsen in het binnenland. Deze verspreiding langs de kust wordt bevestigd door meerdere waarnemingen in Nederland, o.a. Walcheren, Warmond, 't Zand, Texel, Ameland, Terschelling, Den Haag en Amsterdam, waaronder oudere waarnemingen.

Volgens Butot (1963) komt G. laevis op Ameland voor in een sloot nabij de Waddenzeedijk. In de sloot loopt het chloorgehalte op van 56 - 270 mg/l. G. laevis wordt hier begeleid door Potamopyrgus jenkinsi, Sphaerium lacustre, Pisidium milium, Planorbis crista en Physa fontinalis. Butot (1963) merkt op dat G. laevis in 1945 op Ameland werd gevonden in de plassen van het Oerd, maar daar nu is verdwenen. Volgens Leentvaar (1967) is in deze plassen sinds de jaren dertig wel wat veranderd (plantengroei en plankton, etc.). Het chloorgehalte lag in 1963 tussen 30 en 90 mg/l. Hoewel Butot vermeldt dat haar verdwijnen uit deze plassen mogelijk het gevolg is van het zeldzame binnendringen van de zee, neem ik aan dat zij juist verdwijnt indien de zee niet meer binnendringt. Een zelfde toestand heeft zich namelijk op Texel voorgedaan. In de jaren dertig kwam G. laevis hier voor in de Moksloot (Visser, 1966). In deze sloot, die de duinen afwatert naar

zee, kon vroeger de zee bij hoge vloed binnendringen. Nu is door het plaatsen van een solide duiker de directe invloed van de zee verdwenen, (Chloorgehalte nu minder dan 130 mg/l.) en ook G. laevis is niet terug te vinden. Een ~~verrassend~~ ~~verrassend~~ geval ziet men in de Haagse duinen (Kuijper, 1970) waar G. laevis verschijnt m.i. tengevolge van het binnenlaten van relatief zout rivierwater (Cl₂ 100-300 mg/l.). Men kan dit ook opmaken uit de voor het duingebied ongewone soorten, zoals Valvata piscinalis, Planorbis carinatus en de waterplanten Zannichellia palustris, vederkruid en darmwier.

Op Terschelling vond ik in 1970 G. laevis in honderden exemplaren in een 150 cm brede poldersloot met 25-30 cm diep en stilstaand water. De sapropeliumlaag is 30 cm dik. Zij leeft hier in water met een vrij hoge pH (tot 9,5), specifiek geleidingsvermogen omstreeks 900 en het Chloorgehalte tussen 100 en 150 mg/l. In de richting van de duinen, op een afstand van 500 m, is het chloorgehalte 30 mg/l. en op 200 m afstand ~~in de richting~~ van de zeedijk is het chloorgehalte 2000 mg/l.

De plantengroei wordt bepaald door Potamogeton pusillus in het voorjaar en Ceratophyllum demersum in het najaar. Verder treft men er ook aan: Ranunculus circinatus, Butomus umbellatus, Zannichellia palustris en Eliocharis palustris palustris. De begeleidende soorten van mollusken zijn, zoals ook elders de gewone soorten: Planorbis vortex, Lymnaea peregra, Planorbis crista en Valvata cristata.

Samenvattend zou ik zeggen dat Gyraulis laevis (in Nederland althans) vooral voorkomt in een contactzone tussen zoetwater en oligohalien (Chloorgehalte 100-300 mg/l.). Het is zeer wel mogelijk en zelfs aannemelijk, dat ook andere factoren een rol spelen. Het is b.v. mogelijk dat G. laevis verschijnt bij een tijdelijke grotere verhoging van het chloorgehalte en weer verdwijnt bij stabilisering van het milieu. Voor het constateren van het tijdstip van het verschijnen van de soort is men echter meestal wel te laat. Het is verleidelijk om denkbeelden, die vooral zijn ontwikkeld door Chris van Leeuwen, werkzaam bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, ook toe te passen bij de bestudering van de oecologie van mollusken. Ik doel hier op zijn denkbeelden met betrekking tot grenzen en grensmilieus. Zonder hier verder op in te willen gaan, kan men G. laevis vergelijken met een zeldzame orchidee, die slechts hier en daar en zo nu en dan verschijnt. Op Terschelling althans, lijkt ook Sphaerium lacustre in groter verband kenmerkend voor de contactzone, waarin we G. laevis aantreffen. Karakteristiek ook voor een contactmilieu op een ander niveau zijn Vertigo antivertigo, Vertigo pygmaea en b.v. in Ierland Vertigo lilljeborgi. Contactzones moet men opvatten als natuurlijke storingsgebieden. Storingen ontstaan echter nu vooral door anthropogene oorzaken. Als kenmerkend voor contact- en storingsgebieden moet men opvatten Planorbis crista en op een iets ander niveau vooral Lymnaea truncatula.

Wat betreft de vormbeschrijving, is die welke Jansen en Vogel (1965) voor G. laevis geven, wel wat summier voor de moeilijke groep van het geslacht Gyraulus. Zij wijzen er op dat de algemene vorm overeenkomt met Planorbis albus, maar dat zij altijd kleiner blijft en nooit spiraalsculptuur heeft. Breedte tot 3,5 mm.

De breedte van de schelp is echter, zoals ook in vele buitenlandse determinatiewerken staat vermeld, tot 5 of 6 mm. (Zie ook Kuijper 1970; de schelpen van Terschelling en exemplaren van omgeving Amsterdam, 1967 leg. T. Meyer).

Voor een karakteristieke beschrijving raadplege men o.a. Ellis (1969): 3 tot 4 gedrongen en ronde windingen en bijna cirkelvormige mondopening., de winden meer afgerond dan bij P. albus en dichter op elkaar; de onderkant bijna convex in plaats van vlak tengevolge van rondere windingen en de diepere suture en de cirkelvormige mondopening. (G. laevis zou vooral ook aangezien kunnen worden voor Valvata cristata).

Literatuur.

- Boycott, A.E., 1936. The habitats of fresh-water mollusca in Britain. The Journal of Animal ecology, no. 5, pp. 116-186.
- Butot, L.J.M., 1963. Molluskenfauna van Ameland. Basteria, vol. 27, pp. 69-83.
- Ellis, R.A., 1969. British snails. Oxford. (herdruk), 298 pp.
- Groot, C., 1964. Malacologie vlak bij de deur. Corresp. Blad N.M.V., no. 110, pp. 1150-1152.
- Hubendick, B., 1946. Die Verbreitungsverhältnisse der limnischen Gastropoden in Süd-Schweden. Zool. Bidrag, Uppsala, Bd. 24, pp. 419-558.
- Jaekel, A.G.A., 1962. Die Tierwelt Mitteleuropas. Bd. II; Ergänzung. Lief. I, Mollusken, Leipzig, 294 pp.
- Jansen, A.W. en E.F. Vogel, 1965. Zoetwatermollusken van Nederland. Den Haag, 160 pp.
- Kuijper, W.J., 1970. Gyraulus laevis (Alder 1838) in de omgeving van Den Haag. Corresp. Blad N.M.V., no. 136, pp. 1508-1510.
- Leeuwen, C.G. van, 1966. A relation theoretical approach to pattern and proces in vegetation. Wentia, no. 15, pp. 25-46.
- Lozek, V., 1964. Quartärmollusken der Tschechoslowakei. Praag, 374 pp.
- Meier Brook, C.L., 1961. Die Süßwassermollusken der Insel Fehmarn. Faunistische Mitteilungen aus Norddeutschland, Heft 1, Bd. II, pp. 6-11.
- Ökland, J., 1969. Distribution and ecology of the freshwater mollusks (Gastropoda) of Norway. Malacologia, pp. 143-151.

Stelfox, A.W., 1911. List of land and freshwater-mollusks of Ireland.
Proc. Royal Irish Ac., Vol. XXIX, section B, no. 3, pp.
65-164.

Visser, G., 1966. Geschiedenis en tegenwoordige toestand van de Moksloot
op Texel speciaal m.b.t. zijn molluskenfauna. Corresp.blad
N.M.V., no. 120, pp. 1260-1267.

Adres van de schrijver:

George Visser
Oosterend 71
Terschelling.
